

научно-
производственный
журнал

НАУКА

1 марта
2015

2015 ж., наурыз, № 1
№ 1, март 2015 г.

Жылдын төрт рет шығады
Выходит 4 раза в год

М.Дулатов атындағы Қостанай инженерлік-экономикалық университеттің қызындығы ғылыми-әндірістік журналы.

Многопрофильный научно-производственный журнал Костанайского инженерно-экономического университета им. М. Дулатова

Мейшік иесі:

М.Дулатов атындағы Қостанай инженерлік-экономикалық университеті.

Собственник (Учредитель):

Костанайский инженерно-экономический университет им. М. Дулатова

Журнал 2001 ж. бастап шығады 26.06.2001 ж. Қазакстан Республикасының мәдениет жөне әмбарат Министрлігінде тіркелген № 2086-Ж күалігі.

Журнал выходит с 2001 г. Зарегистрирован в Министерстве культуры и информации Республики Казахстан свидетельства о регистрации издания за № 2086-Ж от 26.06.2001г.

Мнение авторов не всегда отражает точку зрения редакции. Рукописи не рецензируются и не возвращаются. За достоверность предоставленных материалов ответственность несет автор. При перепечатке материалов ссылка на журнал обязательна. Редакция оставляет за собой право на отклонение публикации статей не соответствующих установленным требованиям без объяснения причин.

Согласно договора № 65 от 16 августа 2011 года представлением сведения об импакт-факторе за 2010 год журнал «Наука», по данным Казахстанской базы цитирования АО Национальный центр Научно-технической информации РК имеет импакт-фактор, равный 0,005.

ISSN 1684-9310

© М.Дулатов атындағы Қостанай инженерлік-экономикалық университеті
© Костанайский инженерно-экономический университет им. М. Дулатова

Главный редактор
ИСМУРАТОВ С.Б. д.э.н.,
профессор, академик МААО
(г. Костанай)

Заместитель гл. редактора
МУРАТОВ А.А., к.с.-х.н.,
доцент, чл.корр.МААО
(г. Костанай)

Члены редколлегии:
АСТАФЬЕВ В.Л., д.т.н.,
профессор, академик,
член-корр. КАСХН
(г. Костанай)
БАЙМУХАМЕДОВ М.Ф., д.т.н.,
профессор (г. Костанай)
ВАШАКИДЗЕ А.А., д.т.н.,
профессор (г. Тбилиси)
ГОРШКОВ Ю.Г., д.т.н.,
профессор (г. Челябинск)
ДЕЙНЕГА В.В., к.т.н.,
профессор, академик МААО
(г. Костанай)
ЖУНУСОВ Б.Г., д.э.н.,
профессор (г. Кокшетау)
КЕНДЮХ И.Г., д.э.н.,
профессор (г. Петропавловск)
КОНДРАТОВ А.Ф., д.т.н.,
профессор (г. Новосибирск)
ЛАЗАРЕНКО В.Н., д.с.-х.н.,
профессор, академик МААО
(г. Троицк)
ПИОНТКОВСКИЙ В.И., д.в.н.,
профессор, академик МААО (г.
Костанай)
САЛАМАТОВ А.А., д.п.н.,
доцент, (г. Челябинск)
САТУБАЛДИН С.С., д.э.н.,
профессор, академик НАН РК
(г. Алматы)
СТЕЛЬМАХ В.В., к.мед.н.,
главный врач Костанайской
областной больницы
(г. Костанай)
ТРИФОНОВА М.Ф., д.с.-х.н.,
профессор, академик МААО
(г. Москва)
ШАЯХМЕТОВ Б.Д., д.э.н.,
профессор, академик МААО
(г. Костанай)

№ 1 (53)

СОДЕРЖАНИЕ

2015

БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ И НАУКИ ПО ТЕХНОЛОГИИ ПРОИЗВОДСТВА
И ПЕРЕРАБОТКИ ПРОДУКЦИИ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОГО
ПРОИЗВОДСТВА

Онгарбаева Н., Нургожина Ж.К. Казакстанда өндірілетін тритикале дақылының наубайханалық қабілеттін зерттеу..... 5

Онгарбаева Н., Нургожина Ж.К. Кішігірім дірменде бидайдан сұрыптық үн тартуда жармалық өнімдердің пайдас болу үздісін қарастыру..... 7

Кехтер И. В. Анализ сроков хранения творога в зависимости от упаковки..... 12

ОБЩЕСТВЕННЫЕ НАУКИ, ИСТОРИЯ, ФИЛОСОФИЯ

Кульбаева М.М. Махамбет қолданысындағы көріктеу құралдарының қолданысы 16

Испандилярова А.Т. Көркем прозада үлгіткің тәсілінің берілуі 18

Абильбекова Б.Т. Фразеологизмдердің құрылымдық тұрақтылығы мен мағыналық сипатты 21

Товбин К.М. Религиозная гальванизация как постсекуляризация 24

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ НАУКИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Bazarbekova D Cognitive styles as a basis for student-centered learning a language... 29

Байспай Г.Б. Ғылыми білім беру кәсібін басқарудың ақпараттық жүйесі 34

Игембаева А.Е., Рахимова А., Инженерная педагогика – основа профессиональной подготовки инженеров 38

Себряева Н.С. Организация процесса обучения физической и коллоидной химии на основе кейс-метода 42

Себряева Н.С. Самостоятельная работа как основа повышения качества профессиональной подготовки студентов 47

Ельчукова А.А., Сальжанова А.С., Курманова А.Ф. Квантово-химические исследования протополитической способности этилендиамина 51

Тенчурин Л.З. О проблемах профессионального образования и трудоустройства молодежи в малых городах 56

Постоян Т.Г. Содержательно-целевой аспект организации научно-образовательного центра подготовки кадров в структуре виноградарского кластера 59

Нурсенитова А. А. Көркем шығармалардың мақал-мәттәлдер лексикасының езгерістері (а.байтұрысның шығармалары бойынша) 63

Чернявская О.М., Мадин В.А Электронные ресурсы как средства обучения инновационной образовательной среды 66

Мукашева Р.А. С. Мұқанов прозасындағы эпитеттердің қолданылу ерекшеліктері 69

Сарманова Ф.Т. Жарнама тілі саласы қазақ тілінде жана сала деп қарастыруға болады 72

Гладкова В. Н. Профессиональное самосовершенствование руководящего состава высших учебных заведений 74

Долженков О.А. Изучение юридических аспектов управления образовательным учреждением в структуре формирования правовой компетентности менеджеров образования 78

Бакенова М.Б. Дидактика e-learning: разработка дидактического дизайна 83

Шаматова Б.А. Халықтық педагогика – тәрбиенің қайнар бұлғагы 87

Жақыпова Г.М., Имангалиева Б.К., Оқапова М.И. Сын түрғысынан ойлау технологиясы арқылы оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін дамыту 90

негізгі қызметтірінің бірі болып табылады. Біздің де негізгі мақсатымызың қатарына - казақ тілінің осы қызметін, сол қызметті атқара алудағы мүмкіндігін Т.Әбдіков шығармаларының тілі негізінде ашып көрсету. Осы жағынан келгенде, Т.Әбдіковтің көркем мөтіндерінде қазақ ұлтының мәдени құндылықтары негізінде ұғындырылып, былайша айтқанда, мәдени қарым-қатынастың ұйтқысы бола алады.

Дүниетанымдық ұлттық лексикаға байланысты екендігі бір ерекшелік -олардың көркем шығарма тілінің көркемдік менин ашудағы орнында. Ұлт тілінде жазылған көркем шығарма тілінің көркемдігі сол ұлт тіліндегі лексикалық байлықты барынша және орнында колданудың негізінде ғана көркемдік талапқа сай, әсерлі болуы көркем шығарма тілінен алынған нақты мысалдармен дәлелденді. Осы тұрғыдан, дүниетанымдық лексика көркемдік мәнді ажарлап тұратын ұлттың ойлау ерекшелігін жеткізетін көркем тілдік элемент ретінде анықталды.

Колданылған әдебиеттер

1. Гумбольдт В. Избранные труды по языкоznанию. - М.: «Прогресс», 2000. - 400 с.
2. Әбдікұлы Т. Әке. Повестер мен әңгімелер. - Алматы: «Қайнар», 2005. -384 б.

ФРАЗЕОЛОГИЗМДЕРДІҢ ҚҰРЫЛЫМДЫҚ ТҰРАҚТЫЛЫҒЫ МЕН МАҒЫНАЛЫҚ СИПАТЫ

Абильбекова Б.Т.

*A.Байтұрсынов атындағы Қостанай мемлекеттік университеті
Тілдік даярлау орталығының
ага оқытуышысы*

Бұл макалада тіл біліміндегі фразеологизмдердің пайда болуы мен мағыналық түрлері карастырылған. Автор фразеологизмдердің мағыналық ерекшеліктерін накты, дәлелді мысалдармен ашып көрсеткен.

В статье на основе анализа обширного лингвистического материала рассматривается этимология и семантические разновидности фразеологизмов.

In the article the etymology and semantic varieties of phraseology based on extensive analysis of the linguistic material is considered.

Тіл ғасырлар жемісі, халық мұрасы, ұлттық құбылыс. Бір тіл-бір ұлт. Кез-келген халықтың ойлау ерекшелігі оның ұлттық тілінде көрініс табады, халық даналығы, дүниетаным көзқарасы тілінде түйінделеді. Тіл қазынасына жататын қекейге қонымды, бейнелі, алуан түрлі тұрақты тіркестер, олардың тілдік табиғаты, зандылықтары, құрылымдық ерекшеліктері әлемдік тілдердің көпшилігінде зерттелін келе жатқаны белгілі. Себебі, олардың шығу төркіні, көнеленуі, мағыналық құрылымы, тұлғасы жағынан және стильдік тұрғыдан өзіндік ерекшеліктері бар. Тіл арқылы қатынас жасау процесінде сөздер, әдette, жеке дара күйінде емес, бір-бірімен тіркесіп қолданылады. Сөздердің тілдің грамматикалық зандарына орайласып, емін-еркін тіркесуінен синтаксистік единицалар – еркін сөз тіркесі мен сөйлемдер жасалады. Сөздердің жалпы тіркесі және синтаксистік сөз тіркесі сөздердің бір-бірімен емін-еркін тіркесуінен жасалады. Бірақ, сөздер бір-бірімен жаптармағай тіркесе бермейді, мағыналарының үйлесімділігі болғанда ғана тіркесіп жүмсалады. Мағыналық үйлесімділік сөздердің бір-бірімен семантикалық жақтан үйлесуге бейімділігі дегенді білдіреді. Еркін сөз тіркесінде оны құрастырушы сыңарлар мағыналық үйлесімділік шенберінде басқа сыңарлармен азыса алады. Мысалы, *окушымен сойлесу* – мұғаліммен сойлесу, *окушымен әңгімелесу* –

мұғаліммен әңгімелесу.

Сөздердің еркін тіркесіне сырттай ұқсас, бірақ іштей, яғни тілдік табиғаты жағынан, оған карама-кары қойылатын *оімақ ауыз*, *жүрек жұтқан*, *жүргегі тас төбесіне шығу*, *аттонын ала қашу*, *ер қашты болу тәрізді тіркестер бар*. Бұлар құрамы жағынан тұрақты болып келеді де, бүтіндегі оралым бұрыннан тіркескен дағдылы қалпын сактайды, сынарлары «ешкімнің еркіне көнбей», «өзінен-өзі тіркесіп қойған» тәрізді болып ұғынылады. Мұндай тіркестер сөздердің еркін тіркесіне қарсы қойылып, *сөздердің еріксіз тіркесі* немесе *фразеологиялық оралым* деп аталады.

Фразеология термині (грек. *ρύσης* сөйлемше және *λόγος* сөз, ілім сөздерінен шыққан) қазіргі тіл білімінде екі мағынада қолданылады. Бірінші, тілдің фразеологиялық құрамын зерттейтін саласы, екінші, белгілі бір тілдегі фразеологизмдердің жиынтығы дегенді білдіреді. Осы күнгі тіл білімінде фразеологизм деген ұғым кең мағынада қолданылады. 1990 жылы шыққан «Лингвистикалық энциклопедиялық сөздікте» фразеологизмге мынадай анықтама берілген: «Фразеологизм дегеніміз формасы жағынан синтаксистік құрылымдармен ұқсас, бірақ олардай жалпы зандылыққа сай сөйлеу кезінде жасалмай, даяр қалпында қайталап қолданылатын, семантикалық және лексика-грамматикалық құрамы тұрақты сөз тіркесі мен сөйлемшелер». Осы анықтамаға қарағанда фразеологизмдерге кең мағынада тілдегі мағына бірлігін сақтаған тұрақты сөз тіркестерінің барлық түрі де жатады. Олар тұрақты сөз тіркестерінің түрлері номинативтік бірліктер, ресми іс құжаттарындағы даяр сөз орамдары түрінде болуы мүмкін.

Фразеологизмдердің осы айтылған түрлерінің құрылымдық, мағыналық, қолданымдық сипаты, лексикологияға қатысы бірыңғай емес. Сондықтан, тәжірибе жүзінде фразеологизмдер тар және кең мағынада қарастырылады. Бұлайша бөліп қарастырудың мәні фразеологизмнің лексикалық бірлік ретінде танылатын атауыштық сөзben мағыналық байланысына, сол арқылы лексикологиямен жақындастартынына негізделген.

Кемінде екі сөздің тіркесуінен жасалған, мағынасы біртұтас, құрамы мен құрылымы тұрақты, даяр қалпында қолданылатын тілдік единица, әдетте, фразеологизмдік оралым деп аталады. Олардың қатарына, мысалы, орыс тілінде глубокая осень, глубокая печаль, волчий appetit, перемывать косточки, сдержать слово, медвежья услуга тәрізді тұрақты сөз тіркестері, қазақ тілінде қас қаққана, көзді ашып жүрганша, қас пен көздің арасында, ит өлген жер, су жүрек тәрізді тұрақты сөз тіркестері енеді.

Фразеология туралы еңбектерде фразеологизмдердің негізгі үш белгісі болатыны көрсетіліп жүр: мағына тұтастығы, құрылымының тұрақтылығы және қолданылу тиянақтылығы. Бұл белгілерің қатарында фразеологизмдердің бейнелілігі көрсетімеген. Фразеологизмдердің тұтастығы жай ғана тұтастық емес, бейнелі, мәнерлі тұтастық. Бейнелік, мәнерлік фразеологизмдердің басқа белгілері сияқты маңызды белгісі болып табылады. Сейтіп, фразеологизмдер басқа тіл бірліктерінен төрт түрлі белгі - қасиетімен ерекшеленеді :

1. Құрылым тұрақтылығы;
2. Мағына тұтастығы;
3. Даяр қалпында қолданылу тиянақтылығы;
4. Бейнелілігі, мәнерлілігі;

Фразеологиялық оралымдардың түрлері бір-біріне әрқашан ашық айқын ажыратыла бермейді, осыған орай, оларды классификациялау тіл білімінде өте-мөте күрделі мәселе болып саналады. Тіл білімінде фразеологиялық оралымдар әр түрлі жағынан қарастырылаш, осыған сәйкес, олар түрліше топтастырылып жүр.

Академик В.В.Виноградов фразеологиялық единицаларды бүтіндегі фразеологизмнің біртұтас мағынасы мен оны құрастырушы сыналардың мағыналарының

ара катысы тұрғысынан фразеологиялық тұстастық (фразеологическое сращение), фразеологиялық бірлік (фразеологическое единство) және фразеологиялық тізбек (фразеологическое сочетание) деп үш түрге бөлінеді. Орыс тіліндегі фразеологизмдерді зерттеуші Н.М. Шанский атапған классификацияны қолдай келіп, фразеологиялық оралымдардың 4-ші түрі фразеологиялық сөйлемше (фразеологическое выражение) деп есептейді.

Фразеологиялық тұстастық. Семантикалық жағынан бөлініп ажыратылмайтын, біртұтас мағынасы сынарларының мағынасымен жуыспайтын фразеологиялық оралым фразеологиялық тұстастық деп аталады. Фразеологиялық тұстастықтың құрамындағы сынарлар бір-бірімен біте қайнасып, өз ара тұстасып, бітісіп кетеді де бүтіндей тіркес семантикалық жақтан бөлінбейтін, біртұтас единица ретінде ұғынылады. Мысалы, *орыс тілінде во всю ивановскую, собаку съел, очертя голову, быть баклуши, казақ тілінде: жүрек жалгау, жүрек жұтқан, қол құсырып* деген фразеологиялық тұстастықтардың білдіретін мағыналары осы тіркестерді құрастыруышы сынарлардың мағыналарынан келіп тумайды, олармен мұлдем жана спайды, байланыспайды. Кейбір фразеологиялық тұстастықтардың еркін сөз тіркестерімен омонимдес болып келуі мүмкін. Мысалы : *жұмысқа ат үсті қараста болмайды* дегендегі ат үсті деген тіркес «женіл – желлі» деген мағынада фразеологиялық тұстастық болып саналады.

Фразеологиялық бірлік. Фразеологиялық оралымдардың бұл түрі де – фразеологиялық тұстастық сияқты, семантикалық жақтан бөлінбейтін, біртұтас единица. Фразеологиялық бірліктің фразеологиялық тұстастықтан айрmasы мынада: фразеологиялық тұстастықтың бір бүтін мағынасы құрастыруышы сынарлардың мағынарымен мұлдем жана спайтын болса, фразеологиялық бірліктің бөлінбейтін мағынасы құрастыруышы сынарлардың мағыналарының бүтіннің біртұтас келтірінді мағынасына ұласуы нәтижесінде пайда болады. Фразеологиялық бірліктің мағынасы – біртұтас образзы мағына, бірақ туынды мағына. Фразеологиялық бірліктің бір бүтін мағынасы сынарлардың лексикалық мағыналарына тараып болшектенбей, тұтас күйінде ұғынылады, образзы туынды мағына ретінде танылады. Мысалы: *ауырдың үсті, женілдің астымен, ауыз жасасу, тілі қышу, түймегедей тету, тайга таңба басқандай, сөкірға таяқ ұстапқандай, екі езуі екі құлагына жеткендей, тамырына балта шабу* және т.б. Орыс тілінде мынадай фразеологиялық оралымдар фразеологиялық бірлік деп саналады: *выносить сор из избы (жасын адамдардың немесе шагын топтың өз арасындағы керісті, таласты жария ету), стреляный воробей («қу мүйіз, тіс қаққан, ала аяқ»), семь пятниц на неделе («оз ышешімін, көңіл-күйін өзгерте беру, құбыла беру»), плясать под чужую дудку (біреудің айтқанына көніп, айдағанына жұру).*

Фразеологиялық бірлік мағына бірлігіне негізделеді. «Мұндай фразеологиялық бірлікте сөздер жалпы образзың бірлігіне, нақты мағынаны бірлігіне бағынады». Фразеологиялық бірлікті құрастыруышы сынарлар, мысалы, *мақтамен бауыздау* деген тұракты сөз тіркесінің *мақтамен* деген сынары да, *бауыздау* деген сынары да өздігінен образзы мағынаға ие бола алмайды да, мұндай мағынаға бұл сөздер тіркескен күйінде, яғни бір бүтін тұракты сөз тіркесі күйінде ғана ие болады. Бүтіндей тіркес астарлы мағынаға ие болып, оның сынарлары (сөздер) біртұтас образзы мағынаның бірлігіне бағынады.

Фразеологиялық тізбек. Фразеологиялық оралымның бұл түрі ерікті мағынасындағы сөз бен фразеологиялық байлаулы мағынасындағы сөздің тіркесінен жасалып, өзінің даяр қалпында, тіркескен күйінде жұмсалады. Фразеологиялық тізбектің қатарына орыс тіліндегі *щекотливый вопрос, закадычный друг, тәрізді тұракты* сөз тіркестері мен қазақ тіліндегі *мидай дала, асқар тау, шалқар көл, мас қараңғы* (немесетастай қараңғы), *ата мекен, ата жау, атала сөз, бел сала, су жаңа* (судай жаңа), *қыпша бел* тәрізді тұракты сөз тіркестері енеді. Фразеологиялық байлаулы мағынасындағы сөздің басқа сөздермен тіркесіп жұмсалу мүмкіндігі шектеулі (шагын, аз).

Мұндай мағынадағы (Фразеологиялық байлаулы мағынадағы) сөз фразеологиялық тізбектің бір сынары, тұрақты сынары, ретінде жүмсалады. Мысалы, *ата* сөзі «ежелгі, ескі» деген Фразеологиялық байлаулы мағынасында тек *мекен*, *жасу* деген сөздермен ғана тіркесіп, аталған мағынасында *ата мекен*, *ата жасу* деген Фразеологиялық тізбектің құрамында ғана қолданылады және олардың тұрақты сынары ретінде жүмсалады.

Фразеологиялық тізбектің құрамындағы фразеологиялық байлаулы мағынасындағы сөз өзімен синонимдес сөзben ауыстырылуы мүмкін. Мысалы: *асқар тау* – *бік тау*, *мидай дала* – *жазық дала*, *қыпша бел* – *жіңішке бел*, *тас қараңғы* - *өте қараңғы* т.б. Фразеологиялық байлаулы мағынадағы сөз өзімен мәндес (синонимдес) сөзben ауыстырылғанда, еркін сөз тіркесі жасалады да, ондай тіркес фразеологиялық тізбекпен бір синонимдік қатарға енеді.

Фразеологиялық сөйлемше. Фразеологиялық оралымның бұл түрі мағынасы ерікті сөздердің тіркесінен құралады, бірақ құрамы мен қолданылуы тұрақты болып келеді. Мысалы: *Айдағаның екі ешкі*, *ысқырығың жер жарады*; *шегірткеден қорыққан егін екпес*; *Көрпене қарап косіл*; *Бас білген өгізге өк деген* - *өлім және* т.б. Фразеологиялық сөйлемше фразеологиялық тізбектен құрамында байлаулы мағыналы сөздің болмауы жағынан ажыратылады.

Сөз соңында тіліміздегі фразеологизмдердің, яғни, тұрақты сөз тіркестерінің элі де болса, зерттеуді талап ететіні байқалады. Дегенмен, сөздің нәрлілігін, әуезділігін, көркемдігін, үшқырлығын, тереңдігін, маңыздылығын осы тұрақты сөз тіркестері барлық жағынан үстемелеп, байытып, аша түседі. Тілдегі сөз тіркестерін оңтайлы, орынды, өз ісімізге, қызметімізге қолдана білсек, нұр үстіне-нұр болары анық.

Қолданылған әдебиеттер:

1. Аханов К. Тіл білімнің негіздері: Окулық, 3-бас. – Алматы. «Санат», 1993-496 бет.
2. Коңыров Т. Тұрақты теңеулер сөздігі. – Атлмты: «Арыс» баспасы, 2007 - 480 бет.
3. Темирешова А.Ж. Тіл біліміне кіріспе: Окулық. – Астана: Формат, 2008-224бет.
4. Кеңесбаев И.К. Қазақ тілінің фразеологиялық сөздігі. Алматы, «Ғылым» баспасы, 1997-712 б

УДК 111-141.2-130.2

РЕЛИГИОЗНАЯ ГАЛЬВАНИЗАЦИЯ КАК ПОСТСЕКУЛЯРИЗАЦИЯ

Товбин Кирилл Михайлович кандидат философских наук, религиовед,
член Российского философского общества, доцент Южно-Сахалинского
института Российского экономического университета
им. Г.В. Плеханова (Сахалин, Россия)

Бұл мқалада ғұрыптылық жолға заманға сай аксүйек ділдік экеліп соқтыратын ен негізгі себептер көрсетілген, рухтық тұрлар ғұрыптық - рухты және діндік гальванизделендігін. Дүние жүзіндегі заманға сай контурлар әлеуметтік негізгі құрылған секуляризациялау, ғұрыптық рухты және діндік сәнділікіті кабылдамау мезгілі өтуде, келесі өз-өзіне кері бағытына бүтін айналды, постмодернистік тәсілмен басқа тек кана максат десакрализациянды брақ оны да, постдіндік біздің күндерде феноменді негізгі рухты түрінде карастырылған.

В статье современная светская ментальность показана как одна из основных причин возникновения современных традиционалистических движений, гальванизирующих религиозные и традиционно-духовные формы духовности. Секуляризация, сформировавшая основные социальные контуры современного мира, пройдя через период модернистского отрицания религиозности и традиционной духовности, сегодня превращается в противоположность самой себе, преследующей, однако ту же десакрализационную цель,